

Boekbesprekingen

Mendieta, Eduardo & Jonathan VanAntwerpen (red.) (2014), *De kracht van religie in de openbare sfeer*, Kalmthout: Pelckmans/Klement, pp. 170, ISBN 9789086871308, € 19,50.

Vertalen van een in 2014 uitgegeven weergave van een conferentie die in het Engels is gepubliceerd in 2011, is een niet voor de hand liggende actie. Maar het lezen van deze bundel is zeker de moeite waard. Je wordt weer meegenomen in het debat over secularisatie, maar op zo'n manier dat de oude standpunten weer opnieuw belicht worden door filosofen die er toe doen, en daarom ook zeker van belang voor een Nederlandssprekend lezerspubliek.

Het boek is een neerslag van een variatie van artikelen die gegroepeerd zijn om twee belangrijke lezingen op het gebied van 'religie en de hedendaagse samenleving'. Het gaat om de lezing van Jürgen Habermas: "'Het politieke': de rationele betekenis van een twijfelachtige erfenis van de politieke theologie" en van Charles Taylor "Waarom wij een radicale herdefiniëring van het secularisme nodig hebben". Op deze twee inleidingen wordt gereageerd door de beide filosofen in een apart hoofdstuk, waarna Judith Butler vanuit deze discussie een interessant hoofdstuk schrijft over de casus van het Jodendom en het Zionisme en Cornel West belicht het onderwerp vanuit de invalshoek van poëzie en de 'blues'. Dit levert weer een dialoog op tussen Butler en West en deze discussie wordt afgerond in een slotgesprek tussen Butler, Habermas, Taylor en West. Het geheel van deze bijdragen worden bijeengehouden door een 'Woord vooraf' van Guido Vanheeswijk en een 'Nawoord' van Craig Calhoun. Het 'Woord vooraf' en de inleiding van Eduardo Mendieta en Jonathan VanAntwerpen geven een mooi kort overzicht van enkele aspecten uit de discussie van secularisatie, zoals eerder gevoerd door Habermas en Taylor, die als opmaat dienen voor de hoofdbijdragen.

Waarom ik het van belang vind dat deze publicatie in het Nederlands is verschenen? Vooral omdat het onderwerp 'religie en samenleving in de huidige tijd' dichter bij een Nederlandssprekend publiek wordt gebracht dat breder is dan de mensen die vakmatig Habermas en Taylor volgen. De tekst is zeer goed te lezen, waarbij de algemene standpunten in het debat over secularisatie, zoals de discussie of rationele argumenten boven religieuze argumenten uitgaan of vice versa, bekritiseerd worden maar daaruit wel vertrekken met interessante analyses inclusief eerdere gedane uitspraken en denkrichtingen. De bundel van deze conferentielezingen en discussies probeert hier een perspectief aan te geven dat de discussie op een originele wijze in een bredere context plaatst en het debat dichter bij de praktijk van de verschillende samenlevingen brengt.

Het leeuwendeel van deze bundel gaat over de visie van Habermas dat het debat gevoerd moet worden vanuit het principe van het gebruik van een seculiere taal die door alle burgers kan worden begrepen zonder extra vooronderstellingen vanuit andere

(religieuze) talen door hem gekarakteriseerd als een erfenis van de politieke theologie. Taylor stelt dat het secularisatie debat te veel belast wordt door de historische institutionele afspraken en die ons verhinderen om het seculiere regiem in een vruchtbaar perspectief te zien. Taylor ziet de drie traditionele waarden uit de Franse revolutie als democratische waarden, waarbij de 'broederschap' ingevuld wordt als 'ruimte geven aan elkaar'. Er moet geluisterd worden naar alle spirituele families, die deelnemen aan het proces van deliberatie over waar het in de samenleving om gaat (haar politieke identiteit), en hoe ze deze doelstellingen gaat verwezenlijken (het precieze regiem van rechten en voorrechten).

Misschien dat het hoofdstuk van Judith Butler iets te 'theoretisch filosofisch' is geformuleerd, maar het brengt toch wel een belangrijk onderwerp onder de aandacht en maakt mooie verbindingen met bekende Joodse filosofen als Martin Buber, Franz Rosenzweig en Hannah Arendt. Deze sluiten aan bij de moeilijke discussie over de joodse religie en de staat Israël waarbij de verschillende interpretaties over de 'terugkeer uit ballingschap' ingevuld kan worden als een vorm van 'zionistische historiografie' of een 'ethische en politieke motivatie om de verdrukte onder de mensheid te verlossen'.

Cornel West brengt als 'blues-mens' de opening om filosofie te verbinden met de poëzie. Hij noemt hierbij de profetische manier hoe je in de wereld kunt zijn, een oproep om hulp, gegrond in de kreten van een verdrukt volk dat aandacht verdient, en in het mens-zijn, de weduwe en de wees lief te hebben, de vreemdeling en de niet-joodse andere tegemoet te treden met waardigheid en tederheid.

De einddiscussie tussen Habermas en Taylor geeft een soort 'patstelling' of de noodzakelijke seculiere taal in het debat kleur mag krijgen en niet direct weg-vertaald behoeft te worden. Dit geeft een ongelijkheid in de discussies omdat religies een lange geschiedenis hebben en verbonden zijn aan belangrijke bronnen waar de seculiere geschiedenis in tekort schiet. Maar omgaan met diversiteit betekent toch ook dat er juist verschillen zijn die misschien in een interdisciplinaire discussie met de filosofie een nieuwe methode van dialoog kan creëren.

Pieter Boersema

(Evangelische Theologische Faculteit vzw, Leuven)

Dorsman, L.J. & P.J. Knegtmans (red.) (2014), *Theologie, waarheidsliefde en religiekritiek. Over geloof en wetenschap aan de Nederlandse universiteiten sedert 1815*, Hilversum: Verloren, pp. 120, ISBN 9789087044718, € 14.

In de voortgaande reeks *Universiteit en Samenleving* onder redactie van de historici Leen Dorsman en P.J. Knegtmans is vorig jaar een nieuw deel verschenen waarin de theologie-beoefening aan de Nederlandse universiteiten centraal staat. Overkoepelende gedachte van de diverse artikelen lijkt te zijn dat de positie van de theologie aan de universiteit